

Насупрот увреженим тезама о савезништву Србије и Велике Британије, искованим током оба светска рата, истраживања друге половине 19. и прве половине 20. века сведоче о континуитету антисрпске политике Велике Британије, донекле прекинутом током Првог светског рата. У нашој јавности је већ изнето довољно чињеница које осветљавају британску политику према Србији и Југославији током 20. века, док је однос Лондона у 19. веку, нарочито током источне кризе 1875-1878. године и Берлинског конгреса, недовољно представљен широј јавности, иако су готово сви савременици као и многи каснији истраживачи сагласни у уверењу да је политика Велике Британије у другој половини 19. века била изразито антисрпска. Посматрана у дужем периоду, британска политика отворила је улазак Аустроугарске на Балкан, у Босну и Херцеговину и Новопазарски санџак, убрзала одвајање Србије од Русије и олакшала њено увлачење у сферу политичких и привредних претензија Аустроугарске. Тиме је допринела, поред осталог, да се створе предуслови за преврат у Србији у мају 1903. године, анексију Босне и Херцеговине 1908. године и балканске ратове 1912-1913. године, који су довели до јулске кризе 1914. године и избијања Првог светског рата. Анализа односа Велике Британије и Србије комплетирана је недавно објављеном књигом Драгољуба Живојиновића *Надмени савезник и занемарено српство*, који у њој износи анализу односа Србије и Црне Горе са Великом Британијом у периоду од 1875. до 1941. Живојиновићев закључак је да је Велика Британија у судбинским питањима често водила политику у супротностима са српским интересима и егзистенцијом српске државе.

Ваше истраживање је резултирало закључком да је Велика Британија од Источне кризе била много више уплетена у балканске прилике, и да је она истовремено помагала експанзију Аустроугарске на Балкану и опстанак Турске?

Да, то је моја теза, која је доказана управо британским документима. Наши политичари тада нису могли да нађу заједничке тачке за споразум са Британијом, јер су интереси били супротстављени. Енглези су сумњали да су Срби експонент Русије на Балкану, и да роваре и подстичу ослободилачке покрете против Турске. И јавно мњење Британије и владини кругови били су веома непријатељски расположени против Србије. Када је Србија била поражена од Турака у рату 1876. у Британији се говорило да ће они подржати предлог да се Турска врати у Србију, и да се Србији одузму градови које је добила 1867, и тековине које је до тада остварила. У предвечерје Берлинског конгреса и на самом конгресу Британци су показали да имају планове, који су били у супротности са интересима Србије. Русија, која се најпре била определила за Велику Бугарску, није

била у стању да одоли притиску Бизмарка и Дизраелија, који су хтеле да реше балкански спор на начин који је њима одговарао. Бизмарк је гурао Аустрију на Балкан да би је истерао из Немачког царства. Турска је била поражена, и ма колико су је Енглези штитили, схватили су да на крају морају да са Русијом пронађу споразум, који је постигнут у мају 1878. између грофа Шувалова и Солзберија. Британија је тада добила одрешене руке да понуди Босну Аустроугарској, и ја сматрам да су Велика Британија и Русија довођењем Аустрије у БиХ посејале клицу Првог светског рата. Окупација БиХ је истовремено била највећи могући губитак за српску националну идеју, и она је водила из кризе у кризу, која је експлодирала анексијом 1908. Србија је тада трпела велики притисак савезника, а и Русије, која је три године раније била поражена у рату са Јапаном. Руске осцилације између Азије и Европе су се подудариле у време пораза на Далеком истоку, и њој је требало време да се опорави, због чега је саветовала Србију да се држи мирно и да не тражи никакве компензације.

Само четири године касније је избио Први балкански рат, који је готово поништио дотадашњу политику Велике Британије према Турској. Како су у Британији прихваћени српска победа и територијално проширење?

Велика Британија није одобравала ни Балкански савез ни рат, а пошто су балканске државе успеле да своје планове држе у тајности, била је изненађена када је постало јасно да ситуација води у рат. Тада је поново било оштрих речи на рачун Србије, и настојало се свим силама да се умање тековине победе балканских савезника и њихови територијални добици. У Британији се дефинитивно појачало осећање да је Србија иницијатор сукоба на Балкану који воде у ратове. Увек је Србија била крива.

Србија и Велика Британија су се ипак нашле на истој страни током Првог светског рата, о чему сте детаљно писали у књизи *Невољни ратници*, у којој међутим однос Британије према Србији описујете као изразито негативан. Упркос томе, Британија је касније ипак пристала на стварање Велике Србије, а касније Југославије?

Енглези су негирали Солунски фронт. Невољно су ушли у њега и настојали су да га затворе, иако се једно време у Лондону размишљало да треба ударити у меки трбух Аустроугарске с југа и тако решити то питање. То се ипак није остварило због опредељења Румуније, Бугарске и Турске као савезника Немачке. Када је Народна скупштина Србије 1914. изгласала Нишку декларацију, која је предвиђала ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, британска влада и Едвард Греј, тадашњи министар спољних послова, били су одлучни противници декларације, као усталом и остали савезници. Британија је настојала да свим силама увуче Бугарску и Италију у рат.

Бугарској је нудила источну Македонију, а Италији територије у Далмацији. Србији су као надокнада понуђене територије у Аустроугарској – Босна и Херцеговина, Славонија до Вировитице, Бачка, Срем, излаз на Јадранско море и директан контакт са Грчком. У јануару 1918. та понуда је укључила и Црну Гору. Српска влада је то међутим одбила, јер је желела стварање Југославије. Данас постоје мишљења да је тада урађена велика ствар и да је Никола Пашић био велики политичар, а регент Александар велики владар, али пракса је показала да су њихове одлуке биле катастрофалне. Велика грешка је учињена већ у децембру 1914, када је објављен програм уједињења. Ниједна велика сила није била истакла ратни циљ, јер су сви чекали да виде какав ће бити исход рата. У Србији је међутим преовладало неосновано уверење да ће рат кратко трајати, и да верско питање неће бити од значаја у односима Срба, Хрвата и Словенаца, што се показало као велика заблуда.

У књизи *Невољни ратници* навели сте да је српска војска по доласку у Грчку 1915. трпела велике притиске и уцене од Британаца. Како је код њих дошло до промене става по питању Србије?

САД, Британија и Француска су до 1918. настојале да Аустроугарску извуку из рата да би Немачка остала сама. Отуда је и званичан британски став био очување Аустроугарске и евентуално њена федерализација, али је тај став подразумевао и компензацију Србији и њен излаз на море. Међутим, Аустроугарска није хтела и није могла да напусти рат и савезништво са Немачком, а када је крајем марта 1918. после новог споразума Аустрије и Немачке постало јасно да ће она ићи до краја у савезништву са Немачком, политика одвајања и очувања Аустроугарске се показала неодржива. Крајем априла 1918. одлучено је да се та политика напусти и да се уместо тога да подстицај народима монархије да се боре за своју самосталност. Британија ни САД то наравно нису урадили због нас, већ због својих интереса. Тада је и југословенски програм српске владе и Југословенског одбора добио шансу да се оствари, иако, по мом дубоком уверењу, мада то данас многи неће да признају, нарочито они који су још увек југословенски оријентисани, та политика је била крајње промашена.

У књизи наводите и да Британија није имала благонаклон став ни према краљевини СХС?

Стварање југословенске државе су помогли Американци, који су били прва велика сила која је признала Краљевину СХС, и који су пружили помоћ новој југословенској држави у њеном сукобу са Италијом око Лондонског уговора, и у вези са потисивањем Рапалских споразума, којима су Италијани добили нека далматиска оства, Истру, Задар, а касније и

Ријеку. Америчка политика је потом изгубила интересовање за Балкан, који је почео да их интересује тек крајем Другог светског рата. САД су биле заинтересоване за враћање европских дугова насталих у рату, али су потом подигле два зида према овим просторима и према Европи. Најпре су 1924. ограничили уселавање са ових простора, а потом су подигли високе царинске баријере, чиме су спречили трговинску размену малих и средњих европских држава са САД. Тиме су онемогућили враћање дугова и поткопали темеље држава у Европи, да би се почетком кризе 1929. усмерили на себе.

Криза у Европи је резултирала Другим светским ратом, у коме је Британија према Југославији показала врло циничан став, посебно приликом пуча 27. марта и поводом судбине Драгољуба Михаиловића?

Преврат 27. марта је опет британско покварењаштво. Они су хтели да спасавају себе тиме што су убацивали у рат мале државе за које су знали да неће моћи да се бране од Хитлера, да би добили времена да се припреме. То је почело са Черчилем, пошто је до тада британска политика била капитулантска, чиме је довела до анексије Аустрије и пропасти Чехословачке. Они су због уговора са Пољском морали да Немачкој објаве рат, али за њега нису били спремни. У исто време, југословенски пучисти су веровали да Југославија мора да иде са савезницима из Првог светског рата, и да ће им они опет помоћи неком операцијом сличном Солунском фронту. То је, међутим, била илузија. Они јесу били патриоте и нису хтели са Хитлером, али то није било државничко размишљање, већ нека мржња и страст која у политици не може да донесе неке користи. Пучисти су били и добро плаћени, али треба рећи и да су Британци наплатили све што су у Југославији потрошили за организовање државног удара, од злата које је југословенска влада депоновала у Лондону и Њујорку.

Југославија и српски народ су препуштени својој судбини. Ја сам већ рекао шта о томе мислим, односно да би многе ствари изгледале другачије да је Хитлер поштедео Југославију од војне интервенције, бар у то време. Стојим чврсто иза тога, иако то није историјски начин размишљања, и то не препоручујем, али ми се наметнула та хипотеза. Нико не може да докаже шта би заиста било, то је претпоставка или вероватноћа, али у тим тренуцима је Србима то могло да донесе неки спас и да спречи све оно што се касније догодило.

У коликој мери је Британија утицала на крај Другог светског рата у Југославији и судбину Драже Михаиловића?

Митове о савезништву Велике Британије није лако разбити

Пише: Драгољуб Живојиновић
петак, 10 фебруар 2012 09:15

Британци су Дражу пустили низ воду, али што се тиче оба покрета отпора у Југославији, и комунистичког и ројалистичког, ту су ипак Американци водили главну реч. Рузвелт и генерал Маршал, као начелних здружених снага америчке армије су избегавали да имају било какве сукобе са СССР-ом и Стаљином. Они су сматрали да су Источна Европа и Балкан интересна сфера СССР-а, што се најбоље види по судбини Пољске, која је била препуштена Совјетском Савезу, иако су Пољаци чинили огромну гласачку машину у Демократској странци САД, која је бирала председника. Исто су урадили и на Балкану и спречили Черчила да отвори балкански фронт искрцавањем трупа на далматинској обали. Британија је тада већ била у другом плану, судбину рата су решавали САД и СССР.

Ваша истраживана руше устаљену слику и илузије о савезницима и искреним пријатељима, али да ли је ваш рад допро до оних који данас воде политику?□

Митове није лако разбити, тек смо почели да их крцкамо и крњимо. У нашој професији то иде споро, а мислим да наши данашњи политичари немају појам о томе. Они иду од случаја до случаја, не постоји једна доследна политичка линија ни правац. Говоре о неким савезништвима током два светска рата на које више нико не обраћа пажњу.

У вашем делу сте осветлили прошлост, али да ли, иако сте историчар, можете да дате предвиђање о будућности Велике Британије?

Британија је током историје била у више великих криза, и она улази у још једну, не само због Шкотске. Не би желео да будем пророк, али Британија се сада суочава са шкотским националистичким покретом, које је исто тако озбиљан као некад ирски. Ипак, нико не зна у којој мери ће Шкоти успети да остваре своје циљ, јер су они у великој мери инволвирани у државни апарат Велике Британије, и по функцијама и по привредним делатностима. У Шкотској се налазе највеће британске рафинерије нафте, и због близине Северног мора Шкоти су постали и економски фактор. Они нису више сиротиња као некад, која је извозила само војнике и сиромашну радну снагу. Сада имају осећање да су нешто, да могу из себе нешто да извуку, и шкотска тврдоглавост ће сигурно нешто урадити. Али, по мом дубоком уверењу, много већи проблем за Британију је то што она данас има хетерогено друштво. Више нема енглеске хомогености која је некад постојала, сада имају огроман број муслимана и других народа из разних делова некадашње империје. Предграђа Лондона су постала насеља у којима скоро искључиво живе Индуси, Пакистанци или други, а поједини градови и делови Енглеске више личе на неке индијске или пакистанске градове. Британска владајућа елита тврди да је та етничка разноврсност велика снага, али то може да буде снага док се мањине пењу ка врху. У

Митове о савезништву Велике Британије није лако разбити

Пише: Драгољуб Живојиновић
петак, 10 фебруар 2012 09:15

једном тренутку, када дођу до врха, питање је како ће се понашати. Такође, огромне суме новца су ушле у Енглеску и њену привреду, са стране, из Саудијске Арабије, или Уједињених Арапских Емирата, и нико не може да каже са сигурношћу докле ће то да траје и које ће последице имати.

(Разговор водио Младен Ђорђевић)